

I.

Landhusholdningen.**A. Ejendomsfordelingen.**

Ved Kristendommens Indførelse og formodentlig længe før vare Landets Jorder saaledes fordelte, at en Part tilhørte Kronen, en anden var Kongens Arvegods, en tredie tilhørte enkelte mægtige Slægter og Resten ejedes af jordegne Bønder¹⁾.

Man antager, at paa den Tid kun $\frac{1}{5}$ eller $\frac{1}{6}$ af det nu dyrkede Land var under Plov, medens Resten henlaa som Enge og Græsgange, Skove og Almindinger, eller øde²⁾. I hvilket Forhold Kongen eller Kronen, de mægtige Slægter, Adelen og Bønderne vare Lodtagere, kan ikke med Sikkerhed oplyses; men at Kronens og Adelens Andel har været den langt overvejende, er sandsynligt. Selvejernes har næppe overstegit 20 p. Ct., og den formindskedes stadig.

Da Valdemar den Første blev Konge, siges Jyllands Østside fra Vendsyssel til Ejderen, den søndre og østre Del af Sjælland, Fyen og Laaland at have været ødelagt af Venderne, saa at omtrent $\frac{1}{3}$ af Riget henlaa øde og udyrket³⁾. Alt dette »Øde« var Kronens Ejendom⁴⁾ og

¹⁾ N. M. Petersen: Bonde, Bryde og Adel. Annaler for nordisk Oldkyndighed 1847. S. 228.

²⁾ Kier: Das Konungslef in Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg, II, S. 327. Jfr. dog Vedel-Simonsen: Rugaard I. 55.

³⁾ Saxo. 268, 280.

⁴⁾ Kongens Ret til Alminding og alt Øde antages at være lige saa gammel som Rigets Forening under en Konge. N. M. Petersen: Danmark i Hedenold, III, 173.

vedblev at være det, ogsaa efter at en Del af det var opdyrket i Valdemarernes Tid¹⁾.

Efter Kristendommens Indførelse foregik efterhaanden en ny Deling, idet Kongens Arvegods inddrogtes under Kronens, og Kirken erhvervede saa meget af Kronens, Adelen og Selvejernes Gods, at den efterhaanden blev største Lodsejer.

I Valdemarernes Tid ejede Kronen dog vistnok alligevel endnu den langt overvejende Del af Rigets Jordegods, men under den lovløse og kongeløse Tilstand, som fulgte efter, tilranede Adel og Gejstlighed sig en stor Del af Krongodset, vistnok ogsaa meget Selvejergods. Tildels blev nu vel raadet Bod herpaa af Valdemar Atterdag²⁾ og hans Datter Margrete, men fra hendes Tid til 1536 ejede dog Kronen næppe over 25 p. Ct., medens Resten rimeligvis var fordelt saaledes, at Kirken havde omtrent 35 p. Ct., Adelen 25 p. Ct. og Selvejerne 15 p. Ct.

Statsomvæltningen 1536 bragte Kronens Andel op til over 60 p. Ct., dels ved Inddragelse af Kirkens Gods, dels ved Konfiskation af Selvejergaarde; men i Midten af det 17de Aarhundrede var ved Afhændelser til Adelen Forholdet forandret saaledes, at Kronen kun ejede henved 50 p. Ct., Adelen noget over 40 p. Ct. og Selvejerne kun henved 10 p. Ct.

I 1660 var de sidstnævntes Andel yderligere sunket et Par Procent, hvorom nærmere Oplysninger ville findes i efterstaaende Bilag A.

Man har ment, at ved den oprindelige Jorddeling udlagdes alle Gaarde lige store; men dette er kun tildels rigtigt. I de samlede Landsbyer, hvor Jorden dyrkedes i Fællesskab, havde hver Bonde vistnok oprindelig lige meget i Brug af Byens Tilliggende, men dette Tilliggende

¹⁾ Kier: anførte Skrift S. 330, mener, at Kronens Gods i det 12te Aarhundrede udgjorde $\frac{4}{5}$ eller $\frac{5}{6}$ af al Jord i Landet; men dette er dog maaske overdrevet.

²⁾ En stor Del af det Gods, som blev øde ved den sorte Død, tilfaldt formodentlig ogsaa Kronen.

var selvfølgelig af meget forskjellig Beskaffenhed i de forskjellige Egne og Byer og en Gaards Brug derfor ingenlunde allevegne af samme Størrelse eller Godhed. De enkelte Gaarde, der udenfor Byerne efterhaanden byggedes paa Almindinger, — Ornum, Stub, Ruth — havde deres Jord for sig og ofte let Adgang til at forøge den ved Oprydning, vare selvfølgelig endnu mindre alle af lige Størrelse eller Godhed. Alligevel kaldte man enhver Gaard, større eller mindre, bedre eller ringere, et Bol, \circ : en Ejendom, der kunde ernære en Familie; hvad den i Regelen vel ogsaa kunde, om end mere eller mindre rigelig.

Velschow¹⁾ siger, at et Bol var en Ejendom med saamegen dyrkelig Jord, som behøvedes til en Families Underhold. Dette kan vel stundom have været Tilfældet, men gjaldt ikke i Almindelighed. Et Bol var en Ejendom, hvis Indtægtskilder ansaaes tilstrækkelige til at føde en Familie; men til disse hørte ikke blot dyrkelig Jord, men lige saa fuldt Enge, Græsgange, Skovhugst og Svinsolden, ogsaa Fiskeri, hvilke Indtægtskilder hyppig vare af langt større Betydning end Agerjorden²⁾ og derfor ogsaa jævnsides denne dannede Grundlaget for alle Skyldsætninger og Vurderinger af Landejendomme lige fra de ældste Tider. Deres Værdi angaves, beregnet efter bestemte Regler eller Vedtægter, ligesom Agerjordens, i Korn eller Penge.

Det følger heraf, at Bolenes Tilliggende af dyrkelig Jord kunde være saare forskjellig, og Bolene endda af lige Værdi \circ : i Stand til at ernære en Familie. I Sjælland skal fordm et Bol, en Plovs Jord, en Mark Skyld i Jord have været enstydende Udtryk. I Christian den

¹⁾ Historisk Tidsskrift IV, 12 og mange Andre.

²⁾ Endnu i det 17. Aarhundrede var der Bønder i Nordsjælland, som slet ingen Kornavl havde. Frederiksborg Lens Regnskab for 1630 oplyser f. Ex., at 13 Mænd i Lyndbymagle og Lyndbylille fik deres Kornlandgilde eftergivet, fordi de ikke have Kornsæd eller Eng i deres Marker. Samtidig var der flere af Kronens Lade-gaarde, hvor ingen Sæd dyrkedes. Jfr. Bilag C.

Fjerdes Tid siges et Bol at have Jord til en Plov, — saa megen, »som med en veldrivende Plov med 6—8 Høveder kan plojes«, et fuldt Mandsværk, en Mands Eri, — og at kunne saa i Skaane 16, i Halland og Bleking 12 Tdr. Korn; men Mange havde dog saa megen Jord, at de »kan ilde overkomme det med to Plove«¹⁾.

I Oldtiden skulle Bolene have været udelelige. En af Sønnerne fik altid Grundejendommen udelt. Franske og engelske Skribenter have ment, at dette var den egentlige Grund til Normannertogene og til, at Husfædrene dreve de overflødige voxne Sønner ud²⁾.

I Harald Blaatands eller Svend Tveskjægs Tid skal Forbudet imod Bolenes Deling være ophævet³⁾ og Udparcelleringer synes derefter at være foregaaede i meget stort Omfang, idetmindste i Sjælland i de nærmest paafølgende Aarhundreder.

Alt i Valdemarernes Tid var der hele, halve, fjerdedels, ottendedels Bol: 1 Mark Gulds eller 8 Mark Sølv, 4 Marks, 2 Marks osv. Jord — og derunder, som Fordeelingen af Ledningspligten paa Havnebrødrene viser⁴⁾.

Paa de første 24 Sider af Roskilde Bispers Jordebog af 1370 findes opført $81\frac{5}{24}$ Bol, hvoraf 5 større Gaarde med fra 2—4 Bol, men Resten delt i 322 Brug, blandt hvilke 6 med 1 Bol, 23 med $\frac{1}{2}$, 23 med $\frac{3}{8}$, 67 med $\frac{1}{4}$, 176 med $\frac{1}{8}$, 10 med $\frac{1}{12}$ og 17 med $\frac{1}{24}$ Bol eller derunder. Desuden omtrent 60, ikke særlig skyldsatte Gaardsæder. Alt var Fæstegods og spredt i 6 Herreder, en stor Del øde og ubesat. Efter Skyldsætningen udgjorde det omtrent $\frac{1}{100}$ af Sjælland, og dersom hele Øen paa den Tid havde været lige saa stærkt udstykket, maatte den have talt 32,700 særlige Jordbrug, foruden omtrent 6000 Gaard-

¹⁾ Arent Berntsen. I. 8 jvfr. II. 16.

²⁾ Velschow: Historisk Tidsskrift. IV. 13. 18. 24. Jfr. dog Molbech sammesteds Side 418, der mener, at Bols Deling var kjendt ogsaa i Oldtiden.

³⁾ Velschow: Historisk Tidsskr. IV. 25.

⁴⁾ Sammesteds 27. 29.

sæder, eller flere end i 1842, da der var ialt 32,551 Jordbrug, hvoraf 17,000 under 1 Td. Hartkorn, foruden 5,942 jordløse Huse. Dette er dog højst usandsynligt. Det er end ikke givet, at det gjælder for det hele Bispegods, end mindre for hele Sjælland eller hele Riget, og de Beregninger, der ere byggede paa de 24 første Sider af den nævnte Jordebog¹⁾, hvorefter der i det daværende Danmark i Midten af 13de Aarhundrede skal have været omtrent 200,000 større og mindre Jordbrug foruden 37,000 Gaardsæder, eller, naar $\frac{1}{5}$ fradrages for Slesvig, over en halv Gang flere end det Antal, man antager her fandtes i den sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede, ere vistnok ganske uholdbare.

Det er muligt, at den stærke Udstykning paa Bispestolens sjællandske Gods i det 14de Aarhundrede har været en Følge af Overbefolkning, men det store Mandefald, den sorte Død bevirkede, og Vanskeligheden ved efter den Tid at faa Gaardene besatte have uden Tvivl nødt Bisperne, der alt i 1370 havde meget Gods øde, til igjen at sammenlægge de mange smaa Brug.

I det 15de—17de Aarhundrede er der kun undtagelsesvis Tale om saadanne, men der var dog stor Ulighed i Gaardenes Størrelse²⁾. Og der foregik derfor, maaske tildels efter Bøndernes egen Begjæring³⁾, i den Tid jævnlig Omdelinger for at gjøre Gaardene lige store, ikke alene paa Krongodset, men ogsaa paa Selvejergods. Ogsaa er der et enkelt Spor af, at man har villet sammenlægge Gaarde, der ansaaes at være for smaa. Frederik II. befalede nemlig 26de Maj 1570 Lensmanden at sammenlægge de mange smaa Gaarde paa Frederiksborg, Krogens og Hørsholm Len, saa at der gjøres en af to, fordi Bønderne kun levede af Kulbrænding, til liden Baade for Skovene⁴⁾. Dette skete dog næppe.

¹⁾ Velschow: Historisk Tidsskrift 36. 39.

²⁾ Jfr. f. Ex. Wegener: Abrahamstrup I. 70.

³⁾ Naturligvis dog kun af dem, der troede at kunne have Fordel deraf.

⁴⁾ Topografiske Samlinger, Frederiksborg Nr. 75. Gehejmearkivet.

Ganske det Modsatte paatænkte Christian den Fjerde i 1635, da han vilde have Ødegaarde i de forarmede Len delte i Bolsteder, der da skulde gjøre »gangende Arbeide«¹⁾. At dette har kunnet gjennemføres paa en Tid, da Befolkningen var i stadig Aftagen, og det havde stor Vanskelighed at holde Gaardene besatte, er lidet rimeligt.

De samlede Landsbyer fandtes fortrinsvis paa Sletterne, som naturligvis først opdyrkedes og bebyggedes. Byernes Størrelse var meget forskjellig, de talte fra 6 til 50 Gaarde og derover. Smaaøerne, Eyen og det østlige Jylland havde de største²⁾. I de egentlige Skovegne, større Strækninger i Jylland og mindre frugtbare, senere opdyrkede Egne, vare »eneste« Gaarde Regelen. Enkelte Torp, Udflyttere fra Adelbyerne, byggede paa Udmarkerne, fandtes overalt.

I Middelalderen kjendte man ikke til store Jordbrug. Præsteskabet, der i lang Tid gik i Spidsen for Kulturen, havde vel allerede tidlig større Avlsgaarde, tildels oprettede af ny opbrudt Jord, men selv de største af disse bestode kun af 3—4 Bol³⁾. Herremændenes Gaarde vare i Regelen kun almindelige, stundom dobbelte Bøndergaarde⁴⁾. De laa som oftest i Landsbyen og Jorderne Ager om Ager blandt Bøndernes. Jydske Lov III. 18 taler om Herremænd, som ikke en Gang havde fuld Plovs Eriø: en hel Gaards Avling. Dette forhindrede imidlertid ikke, at Masser af Jordegods ofte samledes paa en Haand⁵⁾, men det laa spredt over hele Landet, stundom

1) Aktstykker til Oplysning om Danmarks indre Forhold i ældre Tider. Odense 1841. S. 8.

2) Arent Berntsen I. 6.

3) Jfr. Olufsen: om danske Herregaarde i Skandinavisk Literatur-Selskabs Skrifter. 22de B. 135.

4) Erkebiskop Absalons Fædrenegaard i Fjennesløvlille var f. Ex. kun en større Bondegaard, skjøndt hans Slægt hørte til de rigeste. Estrup: Tygestrup. Bil. A. 135.

5) F. Ex. Abraham Brodersen i Dronning Margretes Tid og Poul Laxmand i Kong Hans's Tid. Den første ejede 4 Herregaarde i Halland og over 200 Byer og Gaarde, spredte over det

i alle tre nordiske Riger. Ulemperne ved Adsplittelsen følte maaske mindre, saa længe Jorddrotten oppebar Landgilden ved at drage omkring og fortære den paa Stedet, men efterhaanden som dette blev mindre almindeligt, var det naturligt, at Trangen til at faa det spredt liggende Gods samlet maatte blive stærkere. Alene Besværigheden ved Afgifternes Oppebørsel og det nødvendige Tilsyn maatte være nok dertil; men fra Kong Hans's Tid begynder der desuden at ytre sig en Higen efter at forstørre Hovedgaardene ved Indlæggelse af Bondejord og at samle Bøndergods omkring Hovedgaardene for at kunne faa Ægter og Arbejder dels til deres Dyrkning dels til Rejser og anden personlig Tjeneste. De første større Herregaarde skrive sig fra den Tid. Efter Statsomvæltningen 1536, der gjorde Kronen til Herre over henved $\frac{2}{3}$ af al Rigets Jordegods, fik denne Bevægelse større Raaderum, og Mageskifterne mellem Adelen og Kronen og Adelen indbyrdes horte til Dagens Ordøn. Men trods den store Omsætning, der saaledes fandt Sted, gik det dog kun langsomt. Der krævedes jo stundom Hundreder af Kjøb og Salg og Mageskifter for at faa blot et enkelt Gods samlet, og desuden tilintetgjorde Arveloven hyppig mange Aars Bestræbelser for at samle Gods. Stamhuse eller Fideikommisgodser kjendtes ikke¹⁾

Arv paa Skifte udlagdes altid i Jordegods, naar Hovedarvingen ikke kunde udløse Medarvingerne, hvad

sydlige Sverige, Skaane, Halland, Sjælland og Møen. (Erslev: Dronning Margrete. 268). Den sidste ejede 5 Herregaarde, 900 Bøndergaarde, 14 Møller og 7 Kjøbstadgaarde. (Hvitfeldt 104). Ligeledes Familien Rud i det 15de—16de Aarhundrede. (Vedel Simonsen: De danske Ruder. I. 84. 117. 260.); Familien Krognos i det 17de Aarhundrede. Historisk Tidsskrift IV. 141. o. fl.

¹⁾ Enkelte Forsøg, der gjordes paa at oprette saadanne i det 16de Aarhundrede — Selsø 1557, Holme Kloster 1568, Hesselager 1548 — lykkedes ikke. For Hesselagers Vedkommende blev Johan Friis's Disposition ved Retterthingsdom 14de Juni 1572 erklæret ugyldig som stridende mod Adelen's Rettigheder og Recessen. Ny Danske Magazin VI. 162—165.

han sjældent var istand til¹). End ikke Hovedgaardene, der dog efter Christian den Tredies Reces skulde blive paa Sværdsiden, undgik altid at blive delte. Ofte fik flere Arvinger samtidig Udlæg i Hovedgaardene, til hvilke de da alle skreve sig, ligesom de boede paa dem og dreve dem i Fællesskab eller hver sin Part. Saadant Sameje var ældgammelt. Det omtales alt i Jydske Lovs Kap. 14. Hvad der yderligere hjalp til at sprede Adelens Gods var Ophævelsen af Jomfruklostrene. Den klostergivne Kvinde arvede ikke, hun var død for Verden; men nu arvede alle²). I det 17de Aarhundrede maatte mange adelige Herremænd gjøre Opbud og med Jordegods betale Kreditorerne, som yderligere splittede det. Af de gejstlige Hovedgaarde og Avlsgaarde, der havde været bortforleuede til mindre Adelsmænd, som tjente Kirken, bleve efter Reformationen flere delte, bortfæstede³) og inddragne under de større Len⁴). Det var saaledes i det 16de—17de Aarhundrede ikke sjældent at se en og samme Herregaard snart med et stort, snart med et lidet eller slet intet Bøndergods⁵), og man finder endnu ind i det 17de Aarhundrede Herregaarde, hvis Gods laa splittet i flere Herreder⁶). Det var vistnok de færreste Herremænd, der, som Chri-

¹) Jfr. f. Ex. Vedel Simonsen: Eske Brocks Dagbøger, I. 20.

²) Jfr. Gjellerup: Historisk Tidsskrift, 4 R. IV. 17.

³) F. Ex. Tommerup Kloster. Helveg: Kirkehistorie I. 23.

⁴) Erslev: Konge og Lensmand.

⁵) Jfr. Beckers og Sechers: Danske Herregaarde.

⁶) Eksempelvis kan nævnes, at Maribo Kloster, da det i 1620 blev ophævet, havde af sit store Jordegods: 3 Hovedgaarde, 477 Bøndergaarde, 5 Møller og over 100 Huse, kun 268 Gaarde paa Laaland, men 40 paa Falster, 91 i Sjælland, 43 i Jylland, 14 i Fyen, 7 paa Langeland, 14 i Skaane. (Kall Rasmussen: Musse Herred 12. 13.)

Avnsbjerg Gods laa i 1587 spredt i mange Herreder, jfr. Bil. E., og det ubetydelige lille Knabstrup Gods, 44 Gaarde, 67 Huse, fandtes splittet i 7 forskellige Sogne, tildels flere Mile fra Hovedgaarden endnu i 1776. Først da lykkedes det Ejeren ved en Række af Kjøb, Salg og Mageskifter med 11 andre Gods- ejere at faa Godset nogenlunde samlet. (Lunn. Knabstrup. 87. 88.)

stoffer Walkendorff, naaede at blive Ejere af hele Sognet, hvori Herregaarden laa. Han ansaa det idetmindste selv som noget Stort¹⁾.

Men efter et Hundrede Aars Forløb, i Midten af det 17de Aarhundrede, maa det dog antages, at Samlingen af Bøndergodset omkring eller i Nærheden af Herregaardene var, om end ikke tilendebragt, saa dog vidt fremmet.

Tog det lang Tid at faa Bøndergodset samlet, varede det endnu længere, inden de smaa Herregaardsbrug bleve forvandlede til store. Med enkelte Undtagelser, fornemmelig paa Krongodserne, som vi senere skulle komme tilbage til, havde det større Agerbrug, uagtet det rykkede fremad ved raa Jords Opdyrkning og af og til en eller flere Bøndergaardes, stundom endog hele Bønderbyers Indlæggelse under Hovedgaarden, dog ikke i nogen betydeligere Udstrækning vundet Indpas her i Riget førend 1660. For det nuværende Danmarks Vedkommende haves der kun faa, spredte og tilfældige Oplysninger om de enkelte Herregaardes Størrelse paa dette Tidspunkt. Men for Skaanes Vedkommende, — og Forholdene her have paa denne Tid utvivlsomt meget lignet det øvrige Danmarks, særlig Øernes — findes en samlet og oplysende Fortegnelse over Udsæden paa 115 Herregaarde eller adelige Sædegaarde, hvorfor den nedenfor vil blive meddelt som Bilag B. Fortegnelsen optoges vel først 1697 i Anledning af en ny Skyldsætning, men Forholdene i Skaane vare da næppe væsentlig ændrede siden 1660. Paa 16 af disse Gaarde var slet intet saaet, og paa Resten saaedes af Rug og Byg ialt kun 4600 Tdr.²⁾

¹⁾ Jfr. Danske Atlas III. 555. »Jeg haver opbyggt Glorup og Kirken af ny. Jeg haver bekommet al Svinninge Sogn under Glorup Herskab. Jeg haver ladet opsætte alle Stengjærder om Glorup Fang.« Det var især et Mageskifte 1579 med Kronen, hvorved Walkendorff erholdt en Mængde af dennes Gaarde, deriblandt ogsaa jordegne, med Ret til »aldeles frit og uhindret« at afkjøbe Bønderne deres Selvejerret, der satte ham i Stand til at naa sit Maal. (Jfr. Aktstykker til Oplysning om de indre Forhold i ældre Tid. Odense 1841. Side 166.)

²⁾ Der klagedes paa den Tid over, at den skaanske Adel var til-

Forudsat at Trevangsbruget var almindeligt, udgjorde det besaaede Areal $\frac{2}{3}$ af Indmarken. Man saaede dengang meget tykkere end nu, vistnok mindst 10 Skpr. Sæd pr. Td. Land¹⁾. De 99 Gaarde havde saaledes i det højeste henved 7000 Tdr. Land Indmark under Dyrkning eller i Gjennemsnit hver Gaard 70 Tønder. 5 Gaarde havde under 10 Tdr. Udsæd, 26 Gaarde imellem 10 og 30 Tdr. 43 Gaarde imellem 30 og 60 Tdr., 21 Gaarde imellem 60 og 100 Tdr. og kun 4 Gaarde over 100 Tdr., den største af disse sidste (Spannerup) saaede 155 Tdr., de tre andre henholdsvis 120, 116 og 104 Tdr. Af de 99 Gaarde saaede de 39 ingen Havre, de øvrige 60 derimod tilsammen 2208 Tdr. Havre, lige fra 4 til 130 Tdr., formodentlig eftersom de dertil havde mere eller mindre bekvem Udmark. Det besaaede Havreareal har dog næppe udgjort Halvdelen af Udsædens Tøndetal.

I det øvrige Danmark vare Forholdene førend 1660 utvivlsomt i alt væsentligt de samme; den saakaldte Landgilde-Matrikul — Forordn. 2den Jan. 1664 — godtgjør det tilfulde. — Af 440,000 Tdr. Hartkorn, som denne omfattede, faldt nemlig kun 10,000 Tdr. paa de 280 gamle Sædegaarde, altsaa i Middeltal $35\frac{5}{7}$ Tdr. paa hver Gaard.

Kronens 83 Slotte og Ladegaarde vare ikke skyldsatte. Disses Tilliggende var i Almindelighed omtrent lig Sædegaardenes, enkelte dog meget større og have maaske repræsenteret henved 4000 Tdr. Hartkorn. Under Herregaards-Drift hørte følgelig højst $\frac{1}{51}$ af Landets dyrkede Jord.

bøjelig til at lade Gaarde ligge øde og udyrkede, fordi den fandt større Fordel ved at benytte Jorden til Høslæt end ved at dyrke den med Sæd. Cronholm; Skånes Historia II. 219.

¹⁾ Endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede saaede man paa Sjælland af Rug 1 Tde. i 10—14000 □ Alen, af Byg 1 Tde. i 9—10,000 □ Alen og af Havre 1 Td. i 8000 □ Alen (se Begtrups Beskrivelse af Sjælland og Møen), altsaa ganske som i Middelalderen. Jfr. Velschow: de instit. mil. Dan. 88—90.

(Fortsættelsen følger i et senere Hefte.)

Aktstykker og Oplysninger.

Bil. A. Oplysninger om Ejendomsfordelingen.

Fra umindelige Tider, man mener flere hundrede Aar førend Kristendommens Indførelse, var Landet inddelt i Herreder. Navnet antages at have sin Oprindelse derfra, at et Hundrede — et »stort« Hundrede \circ : 120 — Krigere udgjorde en »Her«, og deres Gaarde, »bol«, et »herad«.

Efter Valdemars Jordebog af 1231 talte det daværende Danmark 191 Herreder, nemlig: Skaane 22, Halland 8, Bleking 4, Bornholm 4, Sjælland 27, Møen 1, Falster 2, Laaland 14, Langeland 2, Als 2, Fyen 12, Nørrejylland 70, Sønderjyllands Gestland 21, Marsklandet (Utland) 12.

Senere bleve nogle Herreder delte og nogle nye tilkom, som f. Ex. Landet mellem Slien og Dannevirke, Ejderen og og Levensau, Holm (Utholm) og Hæfræ (Evenschop) i det Ejderstedtske, Sundeved, Femern, Ærø og Thorseng, Mols Herred, Samsø og Hindsholm, som i Valdemarernes Tid vare øde og ubeboede¹⁾. Derved steg Herredernes Antal til over 200²⁾. De 191 Herreder antages allerede at have været

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VII. 522—522.

²⁾ I 1655 angav Ar. Berntsen Herredernes Antal udenfor Sønderjylland saaledes:

Sjællands Stift: Sjælland, Møen, Amager, Hven . . .	31 Hdr.
Skaanes Stift: Skaane, Halland, Bleking, Bornholm .	38 —
Fyens Stift: Fyen, Laaland, Falster, Langeland, Als	
Ærø, Thorseng etc.	13 —
De fire nørrejydske Stifter	88 —

170 Hdr.

til i Slutningen af det 6te eller Begyndelsen af det 7de Aarhundrede og paa den Tid at have haft omtrent 120 Bol i hvert eller ialt 23,000 Bol, hvortil endnu formodes at burde lægges 2000 for ledingsfrie Gaarde, der brugtes af Styris-mændene eller af Kongens og Høvdingers Bryder¹⁾).

Man har ment, at Landets Opdyrkning efter den Tid skred saa rask frem, at Bolenes Antal allerede ved Slutningen af det 8de Aarhundrede var en halv Gang og i det 13de Aarhundrede dobbelt saa stor som i det 7de²⁾. Denne Formodning faaer nu at staa ved sit Værd. De Data, hvorpaa den er bygget, ere vistnok alt andet end sikre, og det synes lidet troligt, at Vikingelivet, Englandstogene, Borger- og Venderkrigene kunne særlig have befordret Opdyrkingen; men at i alt Fald Kristendommens Indførelse og Valdemarernes Regimente gjorde det, kan ikke drages i Tvivl, og det er derfor maaske ej heller ganske usandsynligt, at der har været dobbelt saa megen Jord i Brug i Midten af det 13de som i det 7de Aarhuudrede.

Den store Tilbagegang, som i det nærmest paafølgende Aarhundrede var en Følge af Rigets Opløsningstilstand og den sorte Pest, gjenoprettedes under Unionstiden, og det kan derfor vel være muligt, at Antallet af Bøndergaarde, større og mindre, i det 16de—17de Aarhundrede i det daværende Danmark — foruden Slesvig — var voxet til over 100,000..

Et Brev af 21de Septbr. 1561 fra Frederik den Anden, som findes i Gehejmearkivet³⁾, anføres almindelig som Bevis herfor. Kongen spurgte i dette Brev Rigsraadet, om det kunde være lideligt, at hver 5 Bønder maanedlig lønnede en Hageskytte, i hvilket Fald der kunde holdes 2000 Skytter Aaret om, efterdi Kongen ikke tvivlede paa, at i det ganske Rige fandtes »mere end 100,000 bo-

¹⁾ Velschow: Historisk Tidsskrift IV. 11. 15.

²⁾ Velschow: Historisk Tidsskrift IV. 15. 21. Jfr. dog hermed Dahlmann: Geschichte Dänemarks, I. 145, der mener, at de frie Bønder (altsaa baade Adelen og Bøndernes) Antal i Slutningen af det 11te Aarhundrede kun udgjorde 24,000.

³⁾ Tegnelser over alle Lande VIII, 398.

siddende Bønder«. Naar Kongen her nævner »bosiddende«, Bønder, maa det vel antages, at han har ment skattepligtige Bønder; thi andre kunde han jo ikke paalægge at lønne Hageskytter. Men Ugedagstjenere — i alt Fald Adelens — og en Del af Husmandsklassen, Møllere og Landsbyhaandværkere, som havde Jordbrug, regnedes ikke til »Bønderne« og medtoges i Regelen ikke ved lignende Udskrivninger i Frederik den Andens Tid, skjøndt de ganske vist lige saa vel vare bosiddende som de andre. Saadanne Udskrivninger vare meget hyppige under Syvaarskrigen, og Kongen kan derfor næppe have taget synderlig fejl af de skattepligtige Bønders Antal, men desto lettere af de »bosiddendes«. Har han under de 100,000 talt de halve Gaarde lige med de hele, hvad man nærmest maa formode, saa stemmer det ikke hermed, at de kunde holde 2000 Skytter, naar 5 (hele) holdt 1. Det bliver saaledes saare tvivlsomt, hvad Kongen egentlig har ment med »bosiddende Bønder«.

I Midten af det 17de Aarhundrede gav den svenske Resident ved det danske Hof, Magnus Durel, sin Regering en Række Beretninger, »Relationer«, om Forholdene i Danmark og deriblandt ogsaa en Fortegnelse over »Len og Mandtal« paa Kronens Gods, Selvejerne indbefattede. Denne Fortegnelse findes trykt i Suhms Samlinger 2 B. 3 H. 83, men er, som Hammerich har oplyst, Historisk Tidsskrift 3. R. 2. B. S. 28, og som ogsaa T. A. Becker har bemærket i sine Optegnelser, ny kgl. Samlinger 868 l i det store kongelige Bibliothek, gjengivet efter en upaalidelig Afskrift, unøjagtig aftrykt, og den vrimler derfor af grove Fejl. En bedre Afskrift findes i Gehejmearkivet under »Danske Kongers Historie« Nr. 117 b. Men heller ikke denne er fejlfri¹⁾. Sammentællingerne for de enkelte Provinser og for

¹⁾ Nogen anden eller paalideligere Opgjørelse, som f. Ex. Ekstrakter af de Lensregnskaberne vedlagte Jordebøger, haves formentlig ikke. I Danske Magazin 3. R. 4. B. S. 139 og flg. findes adskillige Angivelser af Antallet af Bønder i sjællandske og fyenske Len, der afvige betydelig fra Durels. Den Maade, hvorpaa han maa have erhvervet sine Efterretninger, gjør dem jo paa Forhaand

samtligte Len stemme ikke. Der mangler desuden de 304 »Mandtal« for Amager og Dragør samt 720 »Mandtal« for Vesterhavssøerne, Fur og »Elmen«, som ere noterede i den Suhmske Udgave, og Angivelserne af Selvejernes Antal kan ikke være rigtig; thi skjøndt det er sikkert, at dette ikke forøgedes i Aarene mellem 1650 og 1660 men tvertimod aftog, angiver Durel alligevel Selvejernes Antal paa Fyen kun til 585 og i Jylland kun til 1338, eller, naar de 720 »Mandtal«¹⁾ for Vesterhavssøerne m. m., der formodentlig vare Selvejere, tillægges, ialt i Jylland til 2058, uagtet Antallet i 1660 udgjorde henholdsvis 603 og 3489, jfr. Baden: Danmarks Handel og Næringsveje 272. Ligeledes angiver Baden det samlede Antal af Selvejere i 1660 i Danmark «vesten Sundet», altsaa Øerne og Jylland til ialt 4052

Men han har ikke medtaget Hollænderbyen og

Dragør	304
ejheller Bornholm	652
	5908
medens derimod Durel for samme Omraade har . . .	3458
foruden Amager og Dragør	304
og Vesterhavssøerne m. m.	720
	4482

saa han altsaa har 1400 færre.

upaalidelige; men det kan dog mærkes, at Durels Angivelser, forsaavidt angaaer Antallet af Selvejere i Sjælland, ikke afviger ret meget fra Angivelserne i et officielt Dokument: »Militie Oprettelse af et indfødt Fodfolk 1614 Nr. 5« i Gehejmearkivet. Justitsm. Afl. (T. A. Becker). Efter dette var der 1614—15 af jordegne Gaarde i Dragsholm Len 25, i Roskilde Len 11, i Tryggevælde Len 87, i Vordingborg, Jungshoved og Lekkinge Len 43, hvoraf 13 forarmede eller øde, i Antvorskov Len 3 og i Kallundborg Len 8, ialt 177, i Kjøbenhavn, Kronborg, Frederiksborg og Abrahamstrup Len ingen. Durel har ialt 196 eller 18 flere, deraf 4 i Holbæk og 1 i Sæbygaards Len, som ikke nævnes i Dokumentet. For Vordingborg har han 61 imod 43, i Tryggevælde 82 imod 87, i Antvorskov 4 mod 3. De andre Tal stemme.

¹⁾ Om der ved »Mandtal« forstaaes Helgaarde eller Husholdninger, altsaa baade Gaarde, Huse, Møller osv., kan vel være tvivlsomt. At der for Fur kun er opført 8 Mandtal, synes dog at tyde paa, at der er ment Helgaarde.

Et Uddrag af Durels Fortegnelse efter Afskriften i Gehejmearkivet, affattet lensvis, vil findes nedenfor. Det omfatter det gamle Danmark, som det var førend Brømsebrofreden, dog med Undtagelse af Øsel, der hverken findes paa Gehejmearkivets Afskrift eller i Suhms Udgave. I den sidstnævnte mangler desuden Halland og Gulland.¹⁾ Som det vil sees, var der ifølge Fortegnelsen af Gaardbrug foruden Ugedagstjenerne og Kronens Slotte og Ladegaarde:

Selvejere	9900 ²⁾
Landboer	45788
Øde Gaarde	1137

56825.

Gaa vi ud fra, at der var 100,000 Gaarde foruden Øsel i Frederik den Andens Tid i »det ganske Rige«, skulde altsaa Adelens og det gejstlige Gods have udgjort c. 43,000 Gaarde, foruden Adelens Sædegaarde, Ugedagstjenere og Husmænd samt Præstegaardene. Adelens Sædegaarde udgjorde maaske tilsammen noget over dobbelt saa meget som Kronens Slotte og Ladegaarde tilsammen, og Antallet af deres Ugedagstjenere og Husmænd var sandsynligvis forholdsvis større end Kronens. Dennes Ugedagstjenere udgjorde nemlig kun et ganske ringe Antal, vistnok væsentlig fordi Avlingshove-riet til de kongelige Ladegaarde for en stor Del udførtes af Kronbønder og Selvejere.

I 1657 siges Adelen at have ejet $\frac{2}{5}$ af Hartkornet, Kronen henved Halvdelen, Selvejere omtrent $\frac{1}{12}$, Kjøbstæder og Gejstlighed Resten³⁾. Den Gang var jo Halland, Gulland og Øsel alt tabte, hvilket for saa vidt har gjort Adelen Andel til en større Del af det Hele end før, som der kun var ganske faa Herregaarde i Halland, ingen paa Gul-

¹⁾ I Gehejmearkivets Afskrift er ogsaa »Mandtal« over Jemteland og Herjedalen optaget.

²⁾ Tallet berigtiget efter det Ovenanførte.

³⁾ Jfr. Hammerich: Historisk Tidsskrift 3. R. 2. B. 59. Denne Angivelse er dog forsaa vidt fejl, som Kronens Slotte og Ladegaarde ikke vare ansatte til Hartkorn og følgelig heller ikke medregnede i det samlede Hartkornsbetøb.

land og Øsel. I Midten af det 16de Aarhundrede maa Adelen have ejet meget mindre, thi det er vitterligt, at den efter den Tid erhvervede ikke alene en hel Del Krongods¹⁾, men ogsaa flere Tusinde Selvejrgaarde. Da Antallet af Selvejere i Midten af det 17de Aarhundrede, saaledes som foranstaaende Tal vise, endnu udgjorde henved 10 pCt. af Gaardbrugernes, trods Konfiskationen og Mageskifterne i det nævnte forudgaaende Hundredaar, er det antageligt, at det førend 1536 har været mindst 15 pCt. I hvert af de 47 jyske Herreder, som deltog i Klemensfejden, kan man vel formode, at der paa den Tid har været et hundrede Selvejergaarde, at mindst Halvdelen konfiskeredes, og at højst en Fjerdedel tilbagekjøbtes eller tilbagegaves. Og om man end vil anse det noget overdrevet, naar det i Borgerstandens Klage 1660 siges, at Adelen ved Mageskifter havde sat sig i Besiddelse af 6000 Selvejergaarde, saa kan der dog næppe være Tvivl om, at Antallet i ethvert Fald maatte regnes i Tusinder²⁾.

At Kirken umiddelbart før Statsomvæltningen ejede omtrent $\frac{1}{3}$ eller ca. 35 pCt. af Rigets Jordegods, bestyrkes ved den Kjendsgjerning, at Kronens Indtægter, efter at den havde inddraget Kirkegodset, steg til det tredobbelte³⁾. En Del af denne Forøgelse hidrørte nu vel fra Tienderne, en anden fra det konfiskerede Selvejergods; men derimod beholdt jo ogsaa Præsteskabet, Kapitlerne, nogle af Klostrene og Hospitalerne, i alt Fald i længere Tid, en Del af deres Gods, hvis Indtægter ikke kom Kronen tilgode.

Det er saaledes sandsynligt, at førend 1536 ejede Kirken 35 pCt. og Selvejerne ca. 15 pCt., Kronen og Adelen tilsammen 50 pCt., rimeligvis omtrent Halvdelen hver. Efter 1536 var Kronens Andel over 60 pCt., Adelen uforandret eller dog ubetydelig forøget, 25—27 pCt., Selvejernes sun-

¹⁾ Jfr. Erslev: Konge og Lensmand. I Frederik den Tredies første Regjeringsaar blev solgt 20,000 Tdr. Hartkorn af Krongodset.

²⁾ Alene i Aarene 1572—1588 antages 2000 Selvejergaarde at være blevne Fæstegaarde. Jacobsen: Om Selvejergods i Jur. Arkiv, 18de Bd.

³⁾ Jfr. Erslev: Konge og Lensmand.

ken til 12—13 pCt. Men i Løbet af det paafølgende Aarhundrede voxede Adelen Andel jævnt paa Kronens og Selvejernes Bekostning, saa at Kronens Andel faldt ned under Halvdelen, Selvejernes under Tiendedelen.

Ifølge den paa omstaaende Blad meddelte detaillerede Fortegnelse efter Durel om Krongodset i Danmark vesten for Sundet fandtes i Midten af det 17de Aarhundrede:

paa Krongodset ¹⁾	Gaarde.	Huse.
Selvejere	3,458	
	2,524	
	5,982	
Landboer	31,969	
Ugedagstjenere	2,698	
Øde Gaarde	696	
Husmandsklassen		18,728
Møllere, Haandværkere o. fl. . . .		1,698
do. øde		375
Antages Adel og Præsteskab at have		
havt omtr. $\frac{2}{5}$ eller afrundet. . .	27,655	14,199
udkommer c.	69,000	35,000
Men efter Matrikulen af 1683		
var der kun ²⁾	60,432	19,127
Færre	8,568.	15,873.

¹⁾ Durel har en Mængde særegne Betegnelser for de forskjellige Klasser af Bønder og Arbejdere, saasom: Ugedagsbønder uden Avl, Ugedagsinderster, Ugedagsgaardmænd, hele og halve, Ugedagslandboer, jordegne Ugedagsbønder, hele og halve, Ugedagsdrenge, Bolsmand, Gaardsæder, Gaardmænd, Husmænd, Gadehusmænd, hele og halve, jordegne Husmænd, jordegne Gadehusmænd, Drenge hos Gadehusmænd; — Inderster, som bruge Avl, Fæsteinderster, Bolinderster, jordegne Inderster, Bakkemænd (i Skaane); — jordegne Fæstebønder og Fæstere; Landboer i Modsætning til Lejefæstere, Fæstere i Modsætning til Lejebønder, Stedsfæstere i Modsætning til Stedselbønder, Lejebønder i Modsætning til Lejefæstere osv. — De ere neden for anførte under den Rubrik, hvortil de skjønnes nærmest at henhøre.

²⁾ Thaarups Statistik efter Torkel Baden: Agerbruget i Danmark S. 25.

Der skulde altsaa have fundet en betydelig Nedgang Sted i Gaardenes og Husenes Antal fra 1660 til 1683, og det er heller ikke usandsynligt. De 8—9000 Gaarde, hvormed Antallet skulde være formindsket i Tidsrummet fra 1660—1683, kunne være indlagte under eller oprettede til Herregaarde, thi disses Antal var 1683 fordoblet og de gamles Tilliggende mangefold forøget. At Husenes Antal i samme Tidsrum skulde være formindsket med henved Halvdelen, kan ved første Øjekast synes mere tvivlsomt, men er maaske dog ikke saa urimeligt. I denne Periode forsvandt nemlig saa godt som alle paa Hovedgaardsmarkerne liggende Gaardsæder, og deres Arbejde blev lagt paa Bønderne. Befolkningen var i stærk Aftagen, Bondestanden under et voldsomere Tryk end nogensinde, og Alle, der kunde, rømte bort fra Landsbyerne, øde Gaarde fandtes allevegne, og Husmændene pressedes til at fæste dem. At en stor Mængde Huse ere blevne afbrudte, kan derfor godt antages.

Men forøvrigt gjælde de Durelske Tal maaske heller ikke Husene, men Personerne. De mange Slags Inderster, som opføres, have næppe hver havt sit Hus, en Del af Husmændene maaske ej heller.

I 1835 var der af Gaarde over 1 Td. Hartkorn 41,695 Selvejere og 24,795 Fæstere, ialt 66,490, af Parcellister og Husmænd med under 1 Td. Hartkorn 63,481, af Husmænd uden Jord 26,500.¹⁾

Af det Foranførte fremgaaer, at de forhaandenværende Oplysninger om Ejendomsfordelingen førend 1660 ikke ere af den Beskaffenhed, at man kan komme til noget sikkert Resultat. Her kan kun være Tale om et omtrentligt og usikkert Skjøn.

1) Statistisk Tabelværk 2 H. XVI, jvf. Bergsøe: Statistik I. S. 5. Jeg forbigaaer senere statistiske Opgivelser efter den nye Matrikul, da de formentlig ere ubrugelige til en Sammenligning med de ældre Forhold.

Krongodset

i Midten af det 17de Aarhundrede efter Durels »Len og Mandtal«.
(Afskrift i Gehejmearkivet: Danske Kongers Historie Nr. 117 b.)

De enkelte Provinser.

	Jordegne Bønder,	Landboer, Fæstere, Leje- bønder.	Ugedagstjenere.	Husmandsklasse.	Drenge o: Karle for		Møllere, Haand- værkere og Peber- svende		Øde	
					fuld	halv	med Avl.	uden	Gaarde.	Møller og Huse.
					Løn.					
Sjælland og Møen	197	10,813	829	5668	4208	2293	112	542	316	87
Fyen og Strynø	585	4999	255	1111	2053	1136	23	109	44	
Langeland	63	614	69	218	335	242		34		
Laaland-Falster	623	3239	191	1069	405	349	2	194	61	6
Bornholm	652	181		285	134	87		27		
Jylland	1338	13,023	1354	10,397	4018	3729	188	468	275	282
	3458	31,969	2698	18,728	11,153	7836	325	1373	696	375
Skaane og Bleking	1849	10,821	502	5124	2477	1730	60	211	372	47
Hven		30		13	9	9				
Halland	754	2958	31	3592	137	138	4	74		
Gulland	1315	10		960		248		5	69	
	3918	13,819	533	9689	2623	2125	64	290	441	47
Ialt . . .	7376	45,788	3231	28,417	13,776	9961	389	1663	1137	422

Hertil kommer for Hollænderbyen og Dragør 304 Jordegne Bønder.

— — for Vesterhavsoerne, Fur og Elmen . 720 — —

Rimeligvis anført for lidt for Jylland og Fyen . . c. 1500 — —

Med de ovenstaaende 7376 vilde der ialt være . . . 9900 — —

De enkelte Len.

Kjøbenhavn	1)	883	46	541	375	307	2	36	8
Kronborg		505	18	766	216	124	6	4	9
Frederiksborg		628	127	426	224	101	4	46	30
Abrahamstrup		316		94	56	14	3	12	16
Kallundborg	8	117	26	528	313	212	2	23	7
Vordingborg	61	1283	112	366	278	138	11	47	71

1) Her er udeladt Mandtal 304 for Amager og Dragør.

Len.	Jordegne Bønder.	Landboer, Fæstere,	Ugedagsstjenere.	Husmandsklasse.	Drenge for		Møllere, Haand- værkere og Peber- svende		Øde	
					fuld	halv	med Løn.	uden Avl.	Gaarde.	Møller og Huse.
Roskilde	11	2129	102	1031	914	508	18	119	54	2
Tryggevælde	82	996		347	342	124		42	31	
Dragsholm	25	745	142	220	226	149	4	25		8
Antvorskov og Korsør .	4	1051	231	689	715	289	14	119	90	77
Holbæk	4	707		157	184	94		29		
Sæbygaard	1	522	2	245	144	107	4	20		
Sorø Kloster		352	23	105	144	53	42			
Herlufsholm		53		11	23	12		2		
Møen	1	526		142	54	66	2	18		
Sjælland og Møen	197	10,813	829	5668	4208	2293	112	542	316	87
Nyborg	227	1629	20	543	930	427	14	53	27	
Rugaard	79	291	50	34	68	47	5	1	17	
Hindsgavl	95	536	21	198	340	124		5		
Odense	71	1102	137	123	366	322	4	25		
Hagenskov	113	516	27	200	341	201		25		
Fyen	585¹⁾	4069	255	1098	2045	1121	23	109	44	"
Aalholm	327	826	107	554	205	109	2	39		
Nykjøbing	2	1330	66	263	75	100		59	49	6
Halsted Kloster	294	1083	18	252	125	140		96	12	
Laaland og Falster . . .	623	3239	193	1069	405	349	2	194	61	6
Tranekjær	63	614	69	218	335	242		34		
Strande Land (Strynø?)		30		13	8	15				
Langeland og Smaaøer .	63	644	69	231	343	257	"	34	"	"
Bornholm	652	181		285	134	87		27		
Koldinghus	326	1125	44	836	203	440	11	56	2	
Aalborghus	40	2422	172	1760	470	436	17	48		
Aarhusgaard	147	497	45	245	320	132	11	40		
Riberhus og Møgeltønder	70	1036	101	1464	121	235	10	30		
Skivehus	25	543	14	436	9	116	2	14		
Skanderborg og Aakjær	222	1181	148	114	582	345	24	47		

**) Af Selvejere 2 »Moll-Suende« og 1 Maalbønder.

Len.	Jordegne Bønder.	Landboer, Fæstere, Lejebønder.	Ugedagsjænerne.	Husmandsklassen.	Drenge for		Møllere, Haand- værkere og Peber- svende.		Øde	
					fuld	halv	med	uden	Gaarde.	Møller og Huse.
					Løn.		Avl.			
Dronningborg	100	844	240	844	559	427	19	25	109	103
Silkeborg	33	508	66	482	504	85	4	17	15	1
Hald	30	1224	133	1068	221	344	11	41	98	131
Kalø	148	352	84	666	132	215	7	37		
Ørum	4	222	70	33	82	145	12	16	15	7
Lundenæs	70	780	57	569	223	224	21	25	20	5
Vestervig Kloster		92		33	12	8	3	5		
Bøvling	39	560		1023	79	198		18		7
Mariager Kloster	5	223		123	18	31	4	5	16	28
Bygholm	64	534	25	244	316	206	21	15		
Aastrup	13	619	68	296	103	98	9	19		
Sejlstруп	2	260	87	147	64	50	2	9		
Jylland	1338¹⁾	13,023	1354	10,377	4018	3729	188	467	275	282
Malmøhus	240	3469	239	(840 ²⁾	1310	656	27	89	127	3
Helsingborg	733	2010	79	1161	316	417	10	26	49	27
Sølvitsborg	311	982	20	816		59		26		
Landskrone	180	1642	87	405	508	308	12	10		
Gladsaxe	66	522	34	177	88	80	6	17	32	2
Christianopol	104	502		201	50	56	1	17	154	12
Gjers Herred	71	458		100	31	37		11	10	3
Aahusgaard med Vellands Herred	89	622	43	180	60	37		13		
Froste Herred	105	614		304	114	80	4	2		
Skaane	1849	10,821	502	5124	2477	1730	60	211	372	47
Laugholm	56	659	12	793	71		1			
Varbjerg	623	1521	19	2491	63	118		70		
Halmstad	75	678		308	3	20	3	4		
Halland	754	2958	31	3592	137	138	4	74		
Hven		30		13	9	9				
Gulland	1315	10		960		248		5	69	

¹⁾ Desuden fandtes 700 Mandtal paa Vesterhavssøerne, 8 paa Fur og 12 paa »Elmen«. (Suhms Udgave.)

²⁾ De 840 Husmænd vare Selvejere.

Bilag B. Fortegnelse over skaanske Sædegaarde
 efter Rostjeneste-Jordebøgerne af 1697. Jvfr. Cronholm: Skånes Historia
 II. 236, efter Handlingar til Skånes Historia i det Engestrømska Bibliothek.

Ejendommenes Navn.	Udsæd.		Hø.	Oldensvin.	Fiskeriet ansat til Hartkorn.	Ejernes Navne.			
	Rug og Byg.	Havre.							
	Tdr.	Skpr.	Tdr.	Skpr.	Læs.	Skfr.	Tdr.	Skpr.	
Björkeberga	20	"	"	"	102	12	"	"	Kornet C. G. Bonde.
Skeinge	29	3	"	"	117	66	"	"	
Hjularöd	"	"	"	"	50	"	"	"	Generalløjtn. Buckwaldts Enke.
Harlösa	40	4	"	"	200	"	"	"	
$\frac{1}{4}$ Jordberga	21	$\frac{1}{2}$	25	3	100	"	"	"	Ritmester Chr. Barnekow. Viceadmiral H. Klerk. H. Walkendorph.
Rosendahl	48	"	"	"	200	"	"	"	
Gunderslöf	"	"	"	"	"	"	"	"	Admiral C. Anckarstjerna. Major N. Skytte.
Ellinge	42	"	40	"	120	"	"	"	
Ousbyholm	54	"	"	"	150	"	"	"	Chr. og Jöran Bilde.
Sinklersholm	53	"	"	"	200	32	2	"	
Dybeck	120	"	100	"	800	"	"	"	Chr. Bilde.
Simontorp	16	"	"	"	100	200	"	"	
Snogeholm	6	4	"	"	60	500	"	"	Lagmand J. Cederkrantz. Herlof Trolle.
$\frac{3}{4}$ Jordberga	63	"	76	3	300	"	2	"	
Röglä	39	"	18	"	62 $\frac{1}{2}$	"	"	"	Magn. Swafwes Arvinger. Jomfru Anna Sophia Lindenow. Arvid Trolle.
Wegeholm	64	3	18	"	62 $\frac{1}{2}$	16	"	"	
Eriksholm	53	2	30	"	488 $\frac{2}{3}$	40	1	"	Grev Chr. de la Gardie. Øverste St. Holck. Holger Mormand.
Ohretorp	22	3	"	"	90	80	"	"	
Wankifva	34	4 $\frac{1}{2}$	"	"	72	45	"	"	Løjtnant Hans Gyllenpalm. Axel Rosenkrantz. Jöran Beck.
Borreby	104	"	40	"	400	"	"	"	
Klågerup	74	"	36	"	450	400	"	"	Dansk Gehejmerraad Knud Tott.
Nääs	95	3	60	"	450	600	"	"	
Spannerup	155	"	"	"	50	"	"	"	
Gjedsholm	46	"	20	"	120	180	"	"	
Esperöd	9	"	12	"	94	84	"	"	
Kåseholm	9	"	"	"	80	"	"	"	
Sönnerto	24	"	"	"	68	10	"	"	
Orup	38	"	21	"	90	80	"	"	
Näsbyholm	56	4	80	"	300	100	"	"	
Knudstrup	80	"	20	"	300	1680	"	"	
Ortofta	50	"	54	"	107	"	"	"	
Barsebeck	70	"	26	"	150	"	"	"	

1) Med denne Fortegnelse kan sammenlignes en anden, trykt i Suhms nye Samlinger II. 193, over de skaanske Herregaarde og deres Gods, Indkomster og Værdi i 1661. Værdien var for 9 under 5000 Rd., for 5 mellem 5 og 10,000 Rd., for 18 mellem 10 og 20,000 Rd., for 8 mellem 20 og 30,000 Rd. og for 4 mellem 30 og 35,000 Rd. For 20 mangler Værdiangivelsen. Det hele Antal 64. Fortegnelsen er følgende ufuldstændig.

Ejendommenes Navne.	Udsæd.		Hø.	Oldensvin.	Fiskenet ansat til Hartkorn.	Ejernes Navne.			
	Rug og Byg.	Havre.							
	Tdr.	Skpr.	Tdr.	Skpr.	Læs.	Stkr.	Tdr.	Skpr.	
Skabersjö	86	"	100	"	500	500	"	"	Hr. Fr. Tott.
Brønneslöf	24	4	30	"	12	"	"	"	A. Cath. Walkendorphs Arvinger.
Holma	13	2	"	"	100	25	"	"	Sweder Agerholm.
Maglö	33	2	"	"	200	300	"	"	Jöran Walkendorph.
Häslholm	23	5	"	"	150	40	"	"	Fru Mette Rosenkrantz.
Ugerup	70	"	"	"	120	100	"	"	Secret. H. Pahl.
Engeltofta	66	3	40	4	400	224	"	"	Frih. Barbro S. Moser v. Filzick.
Ryssjöholm	18	"	2	"	54	190	"	"	Major Chr. Gedda.
Gunderstorp	60	"	"	"	400	500	"	"	Grev Lejonhufwuds Ar- vinger.
Bältberga	30	"	24	"	90	4	"	"	Frih. Jomfru Lena Sophia v. Putbus.
Hwideröra	9	"	9	"	150	8	"	"	
Wanås	42	"	"	"	150	"	"	"	
Bifweröd	20	"	"	"	25	32	"	"	
Löberöd	50	"	"	"	400	"	"	"	
Hwiderup	60	"	30	"	400	"	"	"	
Westenstad	40	"	"	"	100	"	"	"	
Syrkjöpinge	48	"	12	"	150	"	"	"	Hans Rammel.
Dueke	30	"	8	"	150	"	"	"	
Boltztofta	20	"	6	"	100	400	"	"	
Ljungarum	33	"	"	"	150	"	"	"	
Krapperrup	42	4	20	"	60	24	"	"	Kgl. Raad, Greve Chr. Gyllenstjerna.
Öfveds-Kloster	"	"	"	"	"	1000	"	"	Gen. Maj. Lejonhufwud.
Bjersgård	54	"	6	"	450	400	"	"	Gen. Løjt. Hästsko.
Söfdeborg	60	3	"	"	500	2435	"	10	Øverste Grev C. L. Asche- berg.
Ågerup	36	2	30	"	400	12	"	"	
Tosterup	116	4	130	"	400	515	"	"	
Heckeberga og Toppeladugård	"	"	"	"	"	1000	"	"	
Adsertorp	31	2	16	¼	84	20	"	"	Dansk Etatsraad Joh. Monrad.
Björstorp	"	"	"	"	"	150	"	"	
Swenstorp ½	40	3	25	"	110	"	"	"	
Ollestrup	15	"	54	"	60	"	"	"	Hans Walkendorph.
Marckie	"	"	"	"	"	500	"	"	Fru Anna Stjernberg.
Gyllerup	44	2	44	4	80	"	"	"	Capt. H. Burenschjöld.
Werpinge	72	"	66	"	198	"	"	"	
Sct. Peders Kloster Wanstad	"	"	"	"	"	128	"	"	Major Böhnens Enke.
Boserup	65	"	20	"	342	100	"	"	Grev C. J. Lejonhaupt.
Skillinge	50	"	"	"	700	40	"	"	Løjt. E. G. Boje.
Swenstorp ½	40	3	25	"	111	"	"	"	Handelsm. Jac. Tomesen Jyde.
Bollerup	90	"	120	"	600	"	"	"	Grev Otto Rantzau.
Åkesholm	47	4	"	"	100	280	"	"	Major Ridderschantz.

Ejendommenes Navne.	Udsæd.		Hø.	Oldensvin.	Fiskeriet ansat til Hartkorn.	Ejernes Navne.			
	Rug og Byg.	Havre.							
	Tdr.	Skpr.	Tdr.	Skpr.	Læs.	Stkr.	Tdr.	Skpr.	
Andrarum . . .	26	"	"	"	22	"	4	3	Beckarne.
Torup	"	"	"	"	"	"	"	"	
Maltesholm . .	50	"	"	"	200	100	"	"	Hans Rammel.
Witsköfle . . .	62	"	"	"	450	282	"	"	
Snelleröd . . .	31	4½	"	"	108	80	"	"	Ritmester K. C. Barnekow.
Axelwäld . . .	50	"	30	"	207	200	"	"	Inspekt. Westerschöld.
Möllerup . . .	18	"	16	"	150	"	"	"	Jöran Urne.
Gunnestorp . .	36	"	15	"	75	15	"	"	
Glimminge . .	60	"	96	"	234	"	"	"	Holger Rosenkrantz. Måns Rosenkrantz's Arvinger.
Swanholm . . .	69	2½	63	"	500	"	"	"	
Stjernholm . .	6	"	"	"	70	300	"	"	Axel Gyllenstjerna.
Karsholm . . .	60	"	"	"	150		250	3	
Brodda	15	"	40	"	200	"	"	"	
Pugarp	20	"	"	"	60	90	"	"	
Westenä	"	"	"	"	"	"	"	"	P. v. d. Wettring. Secret. R. Hillethon.
Höör	"	"	"	"	"	"	"	"	
Fultofta	50	"	5	"	270	"	"	"	Krigscammerrådet Cronacker.
Rönneholm . .	36	"	6	"	200	100	3	"	
Tullesbo	24	4	6	"	126	120	"	"	Härradshv. Silnecker. Fru Anna Beck.
Rosenlund . . .	41	"	10	"	80	"	"	"	
Ossjö	"	"	"	"	"	"	"	"	Prof. Silfwerschiöld. Jöns Ehrenborgs Enke.
Höfdahla . . .	93	2	"	"	1000	170	"	"	
Räbelöf	88	"	"	"	150	"	"	"	Överste C. G. Skytte.
Odersberga . .	84	"	"	"	80	"	"	"	
Krageholm . .	70	"	100	"	600	900	3	"	Fruh. Jytta Totts Arvinger.
Ballringe . . .	36	2	24	"	200	600	"	"	
Skarhult	70	"	32	"	600	160	"	"	Grev B. C. Königsmarck. Vicepræs. W. J. Coyet.
Ljungby	84	"	12	"	200	96	"	"	
Årup	48	"	6	"	108	32	"	"	Vicepræs. W. J. Coyet.
Torsjö	38	"	12	"	90	"	"	"	
Marswinsholm.	90	"	100	"	800	200	4	"	Feltmarsch. Königsmarcks Arvinger.
Snorrestad . .	44	"	30	"	200	400	1	"	
Hunnestad . .	22	"	24	"	120	10	1	"	Dansk Kaneld. J. Skeel Due. Ritmest. Berkenberg.
Högestad . . .	64	"	50	"	300	"	"	"	
Ottarp	10	2	"	"	36	40	1	"	Grev Oxenstjernas Arvinger.
½ Krapperup.	21	2	10	"	30	12	"	"	
Färlöfsholm .	"	"	"	"	"	"	"	"	Kornet C. G. Bonde.
Arridtzlöf . .	"	"	"	"	"	"	"	"	
Bjellerup . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	Prof. J. Lundersten. Ass. P. Forsz.
Agerup	16	"	"	"	60	200	"	"	
Hörröd	20	"	"	"	60	12	"	"	Baron Podebusch.
Uglerup	18	2	8	"	200	"	"	"	
Ströö	"	"	"	"	"	"	"	"	
Rysgaard . . .	18	"	15	"	60	"	"	"	

Ialt . . | 4660 | 1½ | 2208 | 6½ | 21925 | 17420 | 25 | 13 |